

SEÇİM ÇEVRELERİNE MİLLETVEKİLİ BÖLÜŞTÜRME YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİLERİ

Arş. Gör. Seyfullah Yürük
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
ORCID: [0000-0001-9256-0643](#)
ROR ID: [ror.org/01dzjez04](#)

Prof. Dr. Türkmen Göksel
Ankara Üniversitesi
ORCID: [0000-0002-5566-8935](#)
ROR ID: [ror.org/01wntqw50](#)

• • •

Öz

Bu makale, Türkiye'de milletvekili bölüştürme yöntemlerinin demokratik temsil ilkeleriyle uyumunu analiz ederek, mevcut sistemin yarattığı temsil adaletsizliğini gidermek için alternatif modeller önermektedir. Türkiye'nin mevcut seçim sistemindeki seçim çevresi büyüklüklerini belirleyen bölüştürme parametresi, nüfus farklılıklarını ve bölgesel dağılımları yeterince yansıtmamakta, bu da temsilde adaletsizliklere yol açmaktadır. Bu kapsamda Hamilton, Jefferson ve Webster metotları temelinde geliştirilen modifiye edilmiş bölüştürme modelleri, 2000'li yıllardaki genel seçim verileriyle analiz edilmiştir. Genelleştirilmiş entropi formülünü kullanan karşılaştırmalı analiz sonucu, Hamilton ile Webster metotlarının nüfus oranlarına göre daha dengeli temsil sağladığı belirlenmiştir. Hamilton yönteminin yalınlığı ve yasal uygulanabilirliğini vurgulayan çalışmada Türkiye'nin seçim sisteminde reform yapılmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda bu makale, demokratik temsilin güçlendirilmesine yönelik daha fazla araştırma ve tartışmaya zemin hazırlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Seçim sistemleri, TBMM seçimleri, Temsilde adalet, Seçim çevresi büyüklüğü, Bölüştürme yöntemleri

Evaluation of Parliamentary Apportionment Methods by Electoral Districts: Model Proposals for Turkey

Abstract

This article analyzes the alignment of Turkey's parliamentary apportionment methods with principles of democratic representation and proposes alternative models to remedy the representational injustices created by the current system. In Turkey's existing electoral system, the parameters determining the district magnitude do not adequately reflect population varieties and regional distributions, leading to disparities in representation. Modified apportionment models based on the Hamilton, Jefferson, and Webster methods have been analyzed using general election data from the 2000s. A comparative analysis using the generalized entropy formula has determined that the Hamilton and Webster methods provide more balanced representation relative to population ratios. The study highlights the simplicity and legal applicability of the Hamilton method and underscores the need for reform in Turkey's electoral system. Additionally, this article aims to lay the groundwork for further research and discussion to strengthen democratic representation.

Keywords: Electoral system, Turkish parliamentary elections, Justice in representation, District magnitude, Apportionment methods

* Makale geliş tarihi / Received date: 02.03.2024
Makale kabul tarihi / Accepted date: 03.09.2024
Erken görünüm tarihi / Published online: 14.02.2025

Yazar email: syuruk@ogu.edu.tr
tgoksel@ankara.edu.tr

Seçim Çevrelerine Milletvekili Bölüştürme Yöntemlerinin Değerlendirilmesi: Türkiye için Model Önerileri

Giriş

Türkiye'nin demokratik yapısında, parlamento seçimleri merkezi bir rol oynamaktadır. Bu seçimler, milletin iradesinin temsili ve yönetimde söz sahibi olma bağlamında hayati öneme sahiptir. Ancak, mevcut seçim sisteminin öğelerinden olan seçim çevrelerine milletvekili bölüştürme (apportionment) mekanizması, demokratik temsilin temel prensipleri açısından önemli soru işaretleri taşımaktadır. Bu makale, Türkiye'de uygulanan mekanizmanın, nüfus oranlarına dayalı olarak her ile belirli sayıda milletvekili atanmasının, iller arası temsil adaletsizliğine yol açtığını ve demokratik eşitlik ilkesiyle çeliştğini ele almaktadır.

Türkiye'de seçim çevrelerine, yani illere, milletvekili sayılarının atanmasında uygulanan mevcut yöntem, ilk olarak her ile en az bir milletvekili verilmesini öngörmektedir. Ardından kalan sandalyeler, her ilin nüfusuna orantılı olarak dağıtılmaktadır. Bu sistem, salt olarak nüfus miktarını dikkate almadığı için, bazı illerde milletvekili başına düşen nüfus miktarında dikkate değer farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, bazı illerin parlamentoda aşırı temsil edildiği ve bazılarının ise yetersiz temsil edildiği bir sistem Türkiye'de sürdürülmektedir. Bu çalışma, mevcut sistemin yarattığı temsil adaletsizliğini detaylı bir şekilde incelerken, aynı zamanda daha adil ve dengeli dağıtım önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Bu makalenin ilk bölümünde, Türkiye'deki mevcut milletvekili bölüştürme yönteminin ayrıntılı bir analizi sunulacak ve bu sistemin neden olduğu temel adaletsizlikler ortaya konulacaktır. Ardından, milletvekili başına düşen nüfus miktarındaki iller arası farklılıkların demokratik temsil üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Son olarak, bu sorunlara çözüm olarak alternatif dağıtım modelleri test edilip önerilecek ve bu modellerin potansiyel etkileri tartışılacaktır.

1. Teorik Çerçeve ve Literatür Taraması

Seçim sistemlerinin tasarımı, temsilin niteliği üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Duverger (1954) ve Sartori (2005) gibi siyaset bilimi literatüründe yer alan önemli isimler, farklı seçim sistemlerinin politik temsildeki etkilerini derinlemesine incelemişlerdir. Bu çalışmalarda, çoğunluk sistemi ile orantılı temsil sistemi arasındaki temel farklar ve bunların temsil adaleti üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Birden fazla seçim çevrelerine milletvekillerinin bölüştürülmesinde ise seçim çevresi büyüklüğü (district magnitude) kavramını oluşturan yeni bir parametre ortaya çıkmıştır.

Seçim çevrelerine milletvekili bölüşümünün nasıl yapıldığı, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan tek kişi-tek oy-tek değer (one person-one vote-one value) ilkesiyle doğrudan ilişkilidir (Balinski ve Young, 2010: 1). Bu ilke, her bireyin oyunun eşit değerinde olduğunu ve her seçmenin parlamentoda eşit bir şekilde temsil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Birden fazla seçim çevresinden oluşan sistemlerde söz konusu ilke oldukça önem kazanmaktadır. Zira bazı çevrelerdeki oylar, diğer çevrelere kıyasla parlamentoda daha az veya daha fazla temsil gücüne sahip olabilir. Bu demokratik ilke ise bu tür dengesizlikleri ortadan kaldırmayı ve tüm seçmenlerine eşit derecede temsil edilmesini hedeflemektedir. Dolayısıyla seçim çevrelerinin nüfus farklılıkları dikkate alınarak seçim çevresinden seçilen milletvekili sayısının bu nüfusa orantılı olması gerekmektedir. Böylece her milletvekilinin temsil ettiği kişi sayısı olabildiğince eşit olacaktır. Diğer bir deyişle, her bir seçmenin milletvekili seçme gücü farklı çevrelerde birbirine yakın olacaktır.

Seçim çevrelerinin farklı nüfusları ve parlamentodaki sandalye sayısının sınırlı olması nedeniyle tam adil bir bölüşürme mümkün olmamaktadır. Partilere oyları nispetinde sandalye dağıtımını ölçen orantısızlık (disproportionality) kavramından farklı olarak burada eksik bölüşürme (malapportionment) hususu ortaya çıkmaktadır. Eksik bölüşürme problemi, seçim çevreleri arasında nüfus oranlarına nazaran temsilci dağılımlarındaki dengesizlikleri ifade etmektedir. Coulter'ın (1989) eşitsizlik (inequity) olarak tanımladığı bu kavramı Monroe (1994) dağılım sapması veya varyansı olarak literatüre kazandırmıştır.

Lijphart (1999) ve Powell (2000), temsilin eşitliği ve adaleti konularında kapsamlı analizler sunarak, farklı seçim sistemlerinin bu ilkeler üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, temsilin adaleti ve etkinliği açısından orantılı temsil sisteminin potansiyel avantajlarını vurgulamaktadır. Balinski ve Young (2010), Kubiak (2008) ve Pukelsheim (2017) bölüşürme problemi ve metotlar üzerine hazırladıkları kapsamlı kitaplarla seçim sistemlerinde bulunan bu parametrenin son dönemde alanda daha çok yer almasını sağlamıştır. Söz konusu eserlerde bölüşürme yöntemlerinin matematiksel altyapısı detaylıca

irdelenmiş ve bazı uygulamalara da yer verilmiştir. Biró ve arkadaşları (2015) makalelerinde Venedik Komisyonu'nun seçim çevresi büyüklüklerinin adil dağılımı için önerilerini temel alarak yeni bir bölüşüm kuralı önermiştir. Söz konusu çalışma önerilen yöntemi ABD, Almanya ve Macaristan'daki gerçek seçim verileri üzerinde uygulayarak mevcut yöntemlerle kıyaslamış ve sunulan yöntemin üstünlüğünü çeşitli analizlerle ortaya koymuştur. Reynolds (2005), etnik çeşitliliğe sahip ve çatışma sonrası uluslarda azınlık grupların temsil edilmesini sağlamak için ulusal meclislerde ayrılmış koltukların önemini vurgulamaktadır. Ayrılmış koltuklar genellikle etnik, ulusal veya dini topluluklara tahsis edilerek, yasama sürecinde bu grupların temsiliyetini garanti altına almayı amaçlamaktadır.

Seçim sistemleri literatüründe seçim çevresi büyüklüğü kavramı, Taagepera ve Shugart (1989) gibi siyaset bilimciler tarafından geniş çapta incelenmiştir. Her bir seçim çevresinden tek üyenin seçildiği sistemlerde bu parametre tartışılmazken, nispi temsil içeren sistemlerde bu parametrenin belirlenmesinin seçim sistemi üzerinde yüksek oranda tesiri olduğu söylenebilir. Reynolds ve arkadaşlarına (2008) göre araştırmalar, seçim çevresi büyüklüğünün, partilerin ve adayların seçim stratejileri, seçmen tercihlerinin parlamentoya yansması ve parti çeşitliliği gibi demokratik temsilin birçok önemli yönünü etkilediğini göstermiştir. Özellikle, büyük seçim çevreleri, genellikle daha fazla parti çeşitliliğini ve orantılı bir temsili desteklerken, küçük seçim çevreleri, belli partiler veya adaylar lehine hareket etmekte ve temsil açısından dengesizliklere yol açabilmektedir.

En yüksek orantılılık düzeyini sağlayan sistemler genellikle çok büyük seçim çevrelerini kullanmaktadır. Çünkü büyük çevreler sayesinde çok küçük partilerin bile yasama organında temsil edilmesi mümkün olmaktadır. Küçük seçim çevrelerinde ise, resmî bir yasal baraj olmamasına karşın 'etkin baraj' problemi ortaya çıkmakta olup bu problem seçim çevresi büyüklüğü ile ters orantılıdır. Yani seçim çevresi ne kadar küçükse, etkin baraj o kadar yüksek olmaktadır. Lijphart (1997: 74) etkin barajın hesaplanması için '%75/(Seçim Çevresi Büyüklüğü+1)' formülünü önermiştir. Bu hesaplama göre, tek bir temsilcinin seçildiği bir seçim bölgesinde en az %37,5 oy almak gereklidir. Ancak, dört temsilcinin seçildiği bir bölgede, %15 oy almak yeterli olacaktır.

Diğer yandan, çevreler hem sandalye sayısı hem de genellikle coğrafi boyut açısından büyütüldükçe, seçilen üye ile seçim çevresi arasındaki ilişki zayıflamaktadır. Yerel faktörlerin politikada önemli bir rol oynadığı toplumlarda veya seçmenlerin temsilcilerinden seçim bölgeleri ile güçlü bağlar kurmalarını bekledikleri durumlarda bu durum ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle, en uygun seçim çevresi büyüklüğü üzerine süregelen tartışmalar bulunmaktadır. Birçok uzman, genel bir kural olarak, üç ila yedi sandalyeli bölgelerin oldukça

iyi işlediği görüşünde birleşmekte ve aynı zamanda tek sayıların özellikle iki partili sistemlerde, çift sayılardan daha iyi çalıştığına dair görüşler bildirmektedir. (Reynolds vd., 2008: 77-83).

Türkiye'nin seçim sistemleri üzerine teorik ve ampirik birçok çalışma bulunmasına karşın seçim çevresi büyüklüğünün belirlenmesine dair yazarların bilgisi doğrultusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Göksel ve Çınar (2011) çalışmalarında Türkiye'yi tek seçim çevresi olarak ele alarak 2011 genel seçimleri ile ilgili simülasyon gerçekleştirmişler ve bunu alternatif baraj düzeylerinde mukayese etmişlerdir. Sonuç olarak etkin baraj durumunun ortadan kalkması ile temsilde adalet noktasında önemli ölçüde kazanç elde edildiğini ortaya koymuşlardır. Bu literatür taraması, Türkiye'nin mevcut seçim sisteminin ve milletvekili dağılımının analiz edilmesi için gerekli teorik ve ampirik arka planı sağlamakta ve makalenin ilerleyen bölümlerinde sunulacak olan alternatif dağıtım modelinin değerlendirilmesi için bir temel oluşturmaktadır.

2. Türkiye'deki Meclis Yapısı

Türkiye'de uygulanan seçim sistemi bağlamında seçim çevresi büyüklüğü, milletvekili bölüşümündeki adaletsizlikler ve demokratik temsilin niteliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İlk olarak yüz yılı aşkın Türk demokrasi tarihinde uygulanan seçim sistemlerindeki seçim çevresi büyüklüklerine ışık tutmak günümüzü anlamada yardımcı olacaktır.

Cumhuriyet öncesi yapılan ilk genel seçimden başlamak üzere seçim çevreleri sancak olarak belirlenmiştir. Buna göre her 50 bin erkek seçmene bir milletvekili karşılık gelecek şekilde bir planlama yapılmış ve sancaktan çıkacak sandalye sayıları belirlenmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber uygulamadaki sayı 50 binden 20 bine düşürülmüştür. Kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı sonrası ise 20 bin erkek seçmen yerini 40 bin seçmene bırakmıştır. 1954 yılına gelindiğinde seçim kanununa eklenen madde ile herhangi bir seçim çevresi için belirlenen sandalye sayısının önceki seçimlerdekinden daha az olmayacağı karara bağlanmıştır. Diğer bir deyişle, önceki seçimlere göre daha fazla milletvekili çıkarması gereken çevrelere ekleme yapılırken, daha az vekil çıkarması gereken çevrelerde bu sayı sabit tutulmuştur (Olgun, 2011: 23-24).

1960 İhtilali'ne kadar yapılan tüm seçimlerde meclisteki üye sayısı seçmen sayısı ile doğrudan ilintili şekilde hareket etmiştir. Nüfus arttıkça parlamenter sayısı da artmış ve meclisteki sandalye sayısı her seçimde değişiklik göstermişti. 1960 sonrası ise ilk kez meclisteki sandalye sayısı 450 olarak sabitlenmiş ve seçim çevrelerine bu sandalyeler nüfusları oranınca dağıtılmıştır. Bu tarihten günümüze kadar uygulanan tüm seçimlerde de meclisteki sandalye

sayısı Kanun ile sabit tutulmuştur. 1980 Darbesi de yine köklü bir seçim sistemi değişikliğine yol açmıştır. Yapılan birçok parametre değişikliğinin bir parçası olarak seçim çevresi büyüklüğü belirlenmesinde daraltılmış bir yöntemle geçilmiştir. Buna göre seçim çevreleri yine iller olarak belirlenirken, sandalye sayısı yediden fazla olan iller birden fazla seçim çevresine bölünmüştür. 1983'te bu şekilde uygulanan sistem, bir sonraki seçim olan 1987'de seçim çevresinin maksimum büyüklüğü altı olacak şekilde güncellenmiştir. 1995 yılında yapılan seçimlerden önce parlamenter sayısı 550'ye çıkarılmış, seçim çevrelerinden çıkarılacak azamî milletvekili sayısı uygulamasından vazgeçilmiş ve vekil sayısı 19'dan 36'ya kadar olan iller iki çevreye, 36'dan fazla olan iller ise üç çevreye bölünmüştür. Bu seçim çevresi büyüklüğü belirleme uygulaması halen devam ederken, 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile meclis üye sayısı 600'e çıkarılmıştır.

Tablo 1. Türkiye’de Yapılan Milletvekili Genel Seçimlerine Dair Bazı Bilgiler

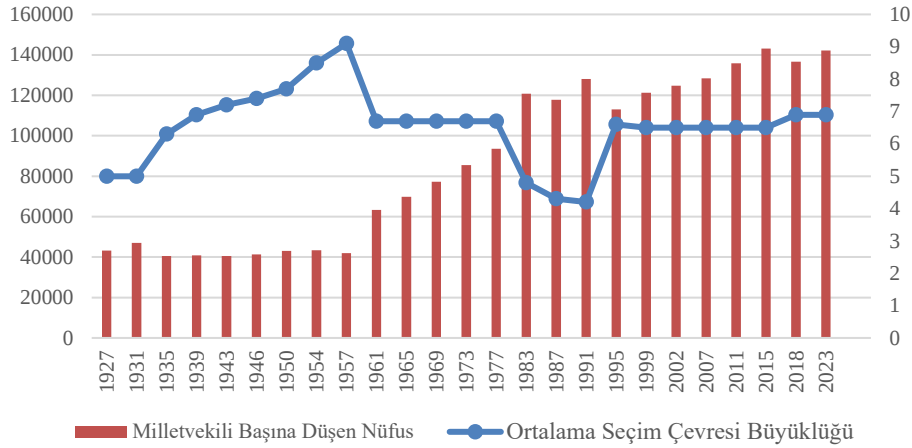
Seçim Dönemi	Seçim Çevresi Sayısı	Milletvekili Sayısı	Ortalama Seçim Çevresi Büyüklüğü	Toplam Nüfus ¹	Milletvekili Başına Düşen Nüfus
1923	72	287	4.0	-	-
1927	63	316	5.0	13.649.945	43196
1931	63	317	5.0	14.903.982	47016
1935	63	399	6.3	16.158.018	40496
1939	62	429	6.9	17.488.364	40765
1943	63	455	7.2	18.402.484	40445
1946	63	465	7.4	19.221.577	41337
1950	63	487	7.7	20.947.188	43013
1954	64	541	8.5	23.441.248	43329
1957	67	610	9.1	25.540.786	41870
1961	67	450	6.7	28.482.140	63294
1965	67	450	6.7	31.391.421	69759
1969	67	450	6.7	34.762.425	77250
1973	67	450	6.7	38.450.702	85446
1977	67	450	6.7	42.103.414	93563

1 1927'den itibaren beş ilâ on yılda bir yapılan nüfus sayımlarındaki veriler ışığında seçim yapılan yıllara tahminî olarak dağıtılmıştır.

1983	83	400	4.8	48.293.458	120734
1987	104	450	4.3	52.987.889	117751
1991	107	450	4.2	57.606.124	128014
1995	83	550	6.6	62.138.481	112979
1999	84	550	6.5	66.670.838	121220
2002	85	550	6.5	68.598.878	124725
2007	85	550	6.5	70.586.256	128339
2011	85	550	6.5	74.724.269	135862
2015 Haziran	85	550	6.5	78.741.053	143166
2015 Kasım	85	550	6.5		
2018	87	600	6.9	82.003.882	136673
2023	87	600	6.9	85.279.553	142133

Türkiye'nin yüz yıllık genel seçim tarihi Tablo 1'de seçim çevresi, sandalye sayısı ve nüfus bazında özetlenmiştir. Meclisteki parlamenter sayısı ilk 35 yıllık dönemde giderek artarak ikiye katlanmış, daha sonra bu sayı sabitlenmiş ve uzun yıllar boyunca yalnızca iki kez değişikliğe uğramıştır. Bu sabitlemeden dolayı milletvekillerinin temsil ettiği nüfus giderek artmış ve 140 binin üzerine çıkmıştır. Diğer taraftan seçim çevresi sayıları 1977'ye kadar il bazında 67 olarak sabitlenmişken, daha sonra nüfusu fazla olan iller birden fazla seçim çevrelerine bölünmüş ve seçim çevresi sayısı artırılmıştır. Buna karşılık da Grafik 1'de görüleceği gibi ortalama seçim çevresi büyüklüğü (seçim çevresinden çıkan milletvekili sayılarının aritmetik ortalaması) dört ile dokuz arasında değişkenlik göstermiştir.

Grafik 1. Türkiye’de Genel Seçim Yıllarında Milletvekili Başına Düşen Nüfus ve Ortalama Seçim Çevresi Büyüklüğü

Türkiye’de seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayıları hususu 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 4. maddesinde karara bağlanmıştır. Buna göre ilk olarak her ile bir milletvekili tahsis edilmekte, ardından son nüfus sayımı dikkate alınarak toplam ülke nüfusu kalan milletvekili sayısına bölünerek bir bölen değeri elde edilmektedir. Her il nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile hesaplanan kota değerinin tam sayısı kadar sandalye o ile dağıtılmaktadır. Son olarak illerin artık nüfusları -veya kota değerinin ondalık kısmı- büyükten küçüğe sıralanmakta ve dağıtılmamış sandalyeler bu illere sırayla tahsis edilmektedir. Bu yöntem 1995’ten günümüze dokuz milletvekilliği genel seçiminde uygulanmıştır. Söz konusu yöntemin nüfustan bağımsız olarak tüm illere birer sandalye tahsis etmesi küçük illerin bu sistemden avantaj elde etmesine neden olmaktadır. Özellikle Türkiye’deki illerin nüfusu çok geniş bir spektruma yayıldığından küçük illerin aşkın temsil, büyük illerin eksik temsil edilmesi sorunu bu yöntem nedeniyle süregelmektedir. ‘Tek kişi-tek oy-tek değer’ ilkesi ile yüksek oranda çelişen bu uygulamayı daha iyi anlamak için 2023 seçimleri baz alınarak iki uç örnek verilebilir. Örneğin 92.481 nüfusa sahip Ardahan iki milletvekili çıkarırken, bu ilde milletvekili başına düşen nüfus 46.241 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan İstanbul’un 15.907.951 nüfusuna karşılık 98 milletvekiline sahip olması sonucu milletvekili başına düşen nüfus 162.326 olmuştur. İki ili kıyasladığımızda arada yaklaşık üç katlık bir temsil farkı olduğu göze çarpmaktadır. Diğer bir deyişle Ardahan’daki bir seçmenin kullandığı oy, İstanbul’daki seçmenin oyunun dört katı değerine ulaşmaktadır. Doğal olarak bu durum az önce bahsedilen ilke ile çelişmektedir.

3. Bölüşürme Metotları

Dünya genelinde farklı ülkelerde uygulanan seçim sistemleri ve seçim çevrelerine milletvekili bölüşürme modelleri de bu çalışmanın kapsamına dahildir. Balinski ve Young (2010), ‘Fair Representation: Meeting The Ideal of One Man, One Vote’ adlı ‘tek kişi-tek oy’ kavramını tarihsel olarak incelediği eserde ABD’nin 18. yüzyıldan itibaren seçim çevreleri olan eyaletlere temsilci bölüşüm yöntemlerini tartışmış ve örneklendirmiştir. Bu örnekler, Türkiye’nin mevcut sisteminin alternatif modellerle karşılaştırılması için değerli bir temel oluşturmaktadır.

ABD’nin 18. yüzyılda kurulan ilk temsilciler meclisinin oluşması için Alexander Hamilton ve Thomas Jefferson iki farklı öneride bulunmuştur. Günümüzde en çok uygulanan yöntem olan meclis sandalyelerinin sabitlenip daha sonra seçim çevrelerine bölüşürülmesi metodu, o dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk döneminde de uygulanan nüfus kriteri şeklindeydi. Yani ilk olarak temsilci sayısı başına düşen nüfus belirlenip ardından toplam sandalye sayısı elde edilmekteydi. Hamilton metoduna² göre her eyaletin nüfusu temsilci sayısı başına düşen nüfusa bölünerek kota değerleri bulunmakta ve bu kotanın tam sayı kısmı ilk etapta eyaletlere sandalye olarak dağıtılmaktadır. Kalan sandalyeler de kota değerlerinin küsuratı büyükten küçüğe sıralanarak eyaletlere tahsis edilmektedir. Jefferson metodu ise kotanın belirlenmesi konusunda Hamilton’dan farklılık göstermektedir. Jefferson nüfusa göre sandalye sayıları belirlendikten sonra temsilci sayısı başına düşen nüfus yerine ondan daha büyük bir bölen değeri oluşturmuştur. Eyaletlerin kota değerlerinin tam sayı

2 Balinski ve Young (2010: 38-39) Hamilton metodunun eksikliği ile alakalı birkaç paradokstan bahsetmiştir. Bunlardan ilkinde, metot 1880 yılında ABD nüfus sayımına uyarlandığında ‘Alabama paradoksu’nun ortaya çıktığından söz edilmiştir. Meclis 299 sandalyeden oluştuğunda Alabama 8 sandalyeye hak kazanırken, 300 sandalyeye çıktığında Alabama’nın sandalye sayısı 7’ye düşmektedir. Bu paradoksal duruma ‘Alabama paradoksu’ ismi verilmiştir. Diğer bir paradoks ise ‘yeni eyalet paradoksu’dur. Buna göre yeni bir eyalet eklenip elde edeceği sandalye sayısı kadar meclis büyütülürse, aslında sabit kalması gereken diğer eyaletlerin sandalye dağılımları da değişmektedir. Bu durum için de örnek olarak Oklahoma vakasına yer verilebilir. Oklahoma’nın yeni eyalet olarak eklendiği durumda New York’un 38 olan sandalye sayısı 37’ye inmiş, Maine’in sandalye sayısı 3’ten 4’e çıkmıştır. Çalışmada bahsedilen son paradoks olan ‘nüfus paradoksu’ da, nüfusu daha yüksek oranda artan eyaletlerin nüfusu daha az artan illere nazaran sandalye kaybı yaşaması durumunu tanımlamaktadır. Buna örnek olarak da Virginia eyaletinin nüfus artış oranı daha yüksek olmasına karşın, daha düşük artış oranına sahip olan Maine eyaletinin temsilci sayısının arttığı ve Virginia’ya ait sandalyelerin azaldığı duruma yer verilmiştir.

toplamlarının tek dağıtımında tüm sandalyelerin toplamına eşit olacak şekilde hesaplayacak bölen değeri bulunduktan sonra bölüşüm süreci tamamlanmıştır.

Daha sonra bu yöntemlere benzer birçok alternatif yöntem de geliştirilmiştir. Lowndes, Adams, Dean, Webster ve Hill bunlardan bazılarıdır. Şimdiye kadar bahsedilen yedi yöntemi kategorize etmek gerekirse Hamilton ve Lowndes kota yöntemleri, diğerleri ise bölen yöntemleri olarak adlandırılabilir. Bölen yöntemlerinde temel yaklaşım nüfus ile temsilciler arasındaki oranı belirleyici bir hedef olarak seçmek ve sonrasında bu 'bölen' olarak adlandırılan oranı, eyaletlerin nüfuslarına bölerek kota hesaplamaları yapmaktır. Elde edilen bu kotalar, özel bir yönteme dayalı olarak, yakın bir tam sayıya (yukarı ya da aşağı) yuvarlanmaktadır. Bu şekilde hesaplanan tam sayılar, mecliste ayrılması gereken koltuk sayısının toplamını oluşturmalıdır. Eğer bu toplam hedeflenen sayıdan fazla ise, bölen miktarı artırılmakta; eğer az ise azaltılmaktadır. Bu işlem, hedeflenen toplam sayıya ulaşılan kadar devam etmektedir. Bölen yöntemlerini birbirinden ayıran temel özellik, yöntemin kusurları nasıl kullandığıyla alakalıdır. Jefferson yöntemi, tüm kesirleri göz ardı etmeyi öngörürken; Adams yöntemi, her kesir için ekstra bir sandalye verilmesini savunmaktadır. Webster ise daha geleneksel bir yaklaşım benimsemektedir. Ondalık kısmı 0,5 ve daha büyük olan kotalar ekstra sandalye hakkı kazanırken, küçük olanlar bu haktan mahrum kalmaktadır. Diğer bir deyişle Webster'da elde edilen kotalar en yakın tam sayıya yuvarlanmaktadır. Hill ve Dean'ın metotlarında ise kusuratin ekstra sandalye için yeterli sayılıp sayılmayacağını belirleme kriterleri daha karmaşıktır. Balinski ve Young (2010: 70) bölen metotlarının paradokslar açısından Hamilton ve Lowndes'e üstünlük sağladığını ispatlamıştır. Yazarlara göre, yukarıda dipnotta bahsedilen paradokslardan kaçınmak için bölen yöntemlerini kullanmak gereklidir. Literatürde pek çok yöntem bulunmasına karşın bu çalışmada bir kısmı açıklanmış ve çalışmanın ampirik bölümünde Hamilton, Jefferson ve Webster olmak üzere üç tanesine yer verilmiştir. Bu üç yöntem seçilirken literatürde yer alma sıklığı ve yöntemin süreçlerinin birbirinden farklılığı dikkate alınmıştır.

Yazarlara göre, yukarıda dipnotta bahsedilen paradokslardan kaçınmak için bölen yöntemlerini kullanmak gereklidir. Literatürde pek çok yöntem bulunmasına karşın bu çalışmada bir kısmı açıklanmış ve çalışmanın ampirik bölümünde Hamilton, Jefferson ve Webster olmak üzere üç tanesine yer verilmiştir. Bu üç yöntem seçilirken literatürde yer alma sıklığı ve yöntemin süreçlerinin birbirinden farklılığı dikkate alınmıştır.

Hamilton metoduna göre ilk olarak her 50.000 nüfusa bir milletvekili geleceği için her çevrenin nüfusu bu sayıya bölünerek Tablo 2'deki kota değerleri elde edilmiştir. Ardından bu kota değerlerinin tam sayı kısmı sandalye olarak

dağıtılmıştır. İlk dağıtım sonrası artan kota değerleri büyükten küçüğe sıralanarak kalan iki sandalye B ve D seçim çevrelerine tahsis edilmiştir.

Tablo 2. Hamilton Metoduna Göre Seçim Çevrelerine Milletvekili Dağıtımı Örneği

Seçim Çevresi	Nüfus	Kota	İlk Bölüşüm	Kalan Kota	İkinci Bölüşüm	Toplam Sandalye
A	415.000	8,3	8	0,3	-	8
B	228.000	4,56	4	0,56	1	5
C	150.000	3	3	0	-	3
D	130.000	2,6	2	0,6	1	3
E	77.000	1,54	1	0,54	-	1
Toplam	1.000.000	20	18	2	2	20

Jefferson metodunda ise ilk dağıtımın tam sayı değerlerinin toplamında toplam sandalye sayısına ulaşmak gereklidir. Dolayısıyla 50.000 sayısından küçük öyle bir bölen değeri belirlenmeli ki, 20 sandalyenin tamamı paylaştırılsın. Yapılan analizde bu sayının 43.334 ile 45.000 arasında bir sayı olabileceği belirlenmiştir. Tablo 3'te bu sayının 44.000 olduğu durumla ilgili örnek bölüşüm yapılmıştır. Buna göre her çevre nüfusu belirlenen sayıya bölünmüş ve kota değerleri elde edilmiştir. Ardından bu kota değerlerinin tam sayı kısımları sandalye olarak bölüştürülmüş ve süreç tamamlanmıştır. İki metot kıyaslandığında Jefferson metodu ile az nüfusu olan D çevresinden A çevresine bir sandalye aktarıldığı görülebilmektedir. Dolayısıyla Jefferson metodunun büyük seçim çevrelerini kayırdığı literatürdeki örneklerde de (Balinski ve Young, 1976; Gallagher, 1991; Schuster vd., 2003) yer aldığı gibi söylenebilir.

Tablo 3. Jefferson Metoduna Göre Seçim Çevrelerine Milletvekili Dağıtımı Örneği

Seçim Çevresi	Nüfus	Kota (Bölen=44.000)	Toplam Sandalye
A	415.000	9,43	9
B	228.000	5,18	5
C	150.000	3,41	3
D	130.000	2,95	2
E	77.000	1,75	1
Toplam	1.000.000		20

Diğer bir yöntem olan Webster için bölen değeri belirlenirken kotanın en yakın tam sayıya yuvarlanacağı bilinmektedir. Bu yüzden verilen örnek için yapılan analizde bölen değeri 50.667 ile 51.333 arasında bir sayı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 4'te bölen değerinin 51.000 olduğu durumda örnek ülkedeki sandalyelerin dağılımı verilmiştir. Bahsettiğimiz üç yöntem kıyaslandığında Webster metodunun -bölen değeri de birbirine çok yakın olan-Hamilton'a oldukça yakın sonuç vermekle beraber Jefferson'a göre küçük çevrelere daha adil yaklaşan bir tutum sergilediği söylenebilir.

Tablo 4. Webster Metoduna Göre Seçim Çevrelerine Milletvekili Dağıtım Örneği

Seçim Çevresi	Nüfus	Kota (Bölen=51.000)	Toplam Sandalye
A	415.000	8,19	8
B	228.000	4,49	4
C	150.000	2,96	3
D	130.000	2,56	3
E	77.000	1,52	2
Toplam	1.000.000		20

4. Uluslararası Örnekler ve Karşılaştırmalar

Nispî temsil içeren seçim sistemlerinde seçim çevresi büyüklüklerini belirlemek adına bu yöntemler temsilde adalet açısından önem taşımaktadır. Dünyada uygulanan nispî temsil örneklerine bakıldığında çok çeşitli seçim çevresi büyüklükleri ve bunların hesaplama yöntemleri olduğu görülmektedir. Seçim sisteminin baraj ve benzeri diğer parametreleri de yöntem seçiminde kilit rol oynamaktadır. Zira nispî temsil sistemleri diğer sistemlere kıyasla temsilde adaletle daha fazla önem atfettiğinden yönetimde istikrarı sağlama adına diğer parametreleri de kullanmak zorundadır. Örneğin, barajı yüksek belirleyen ülkeler küçük partilerin temsilini kolaylaştırmak adına daha geniş seçim çevresi büyüklüğü veya küçük çevrelere daha fazla sandalye dağıtımını planlamalıdır. Dolayısıyla böyle ülkeler çevrelere sandalye dağıtımını yaparken Webster yöntemini kullanabilir. Diğer yandan düşük barajlı veya çok partili bir sistem de büyük partilere avantaj sağlayan ve koalisyonları teşvik eden Jefferson yöntemini tercih edebilir. Ancak bu ideal tasarımları dikkate almayan ve demokratik ilkelere mesafeli Brezilya gibi birçok ülke bulunmaktadır.

Brezilya'nın Temsilciler Meclisi seçimlerine ilişkin düzenlemeler, ülkenin seçim sistemindeki en tartışmalı yönleri arasında yer almaktadır. 'Tek kişi - tek

oy - tek değer' ilkesiyle çelişen bu örnekte, 25 milyondan fazla seçmene sahip São Paulo'da, bir milletvekilini seçmek için gereken oy sayısı, yaklaşık 290.000 seçmene sahip Amapá'dakinden on kat daha yüksektir. Bu orantısız temsil biçimi, nüfusu daha az olan, genellikle ekonomik olarak daha fakir ve tarıma daha çok bağımlı olan eyaletlere avantaj sağlarken, daha zengin ve sanayileşmiş büyük eyaletleri dezavantajlı konuma düşürmektedir. (Reynolds vd., 2008: 87).

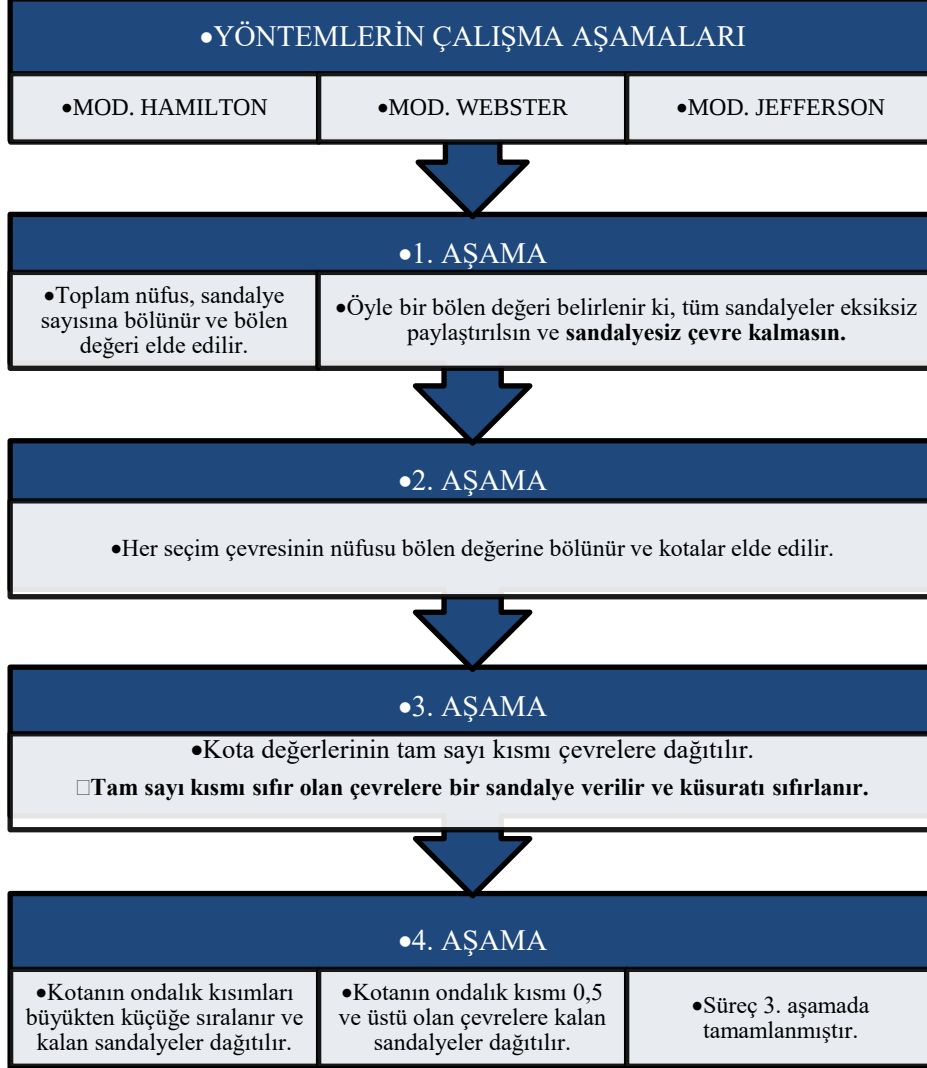
Bu noktada Avrupa Birliği'nin üye devletlerin temsilcilerinin oluşturduğu Avrupa Parlamentosu'nun oluşumuna da değinmek gereklidir. Avrupa Parlamentosu'nun oluşumunda üye devletlere tahsis ettiği sandalyeleri hesaplarken 'azalan orantılılık (degressive proportionality)' ilkesini esas almaktadır. Bu ilke, daha küçük nüfusa sahip devletlerin büyük devletlere nazaran nüfusuna oranla daha fazla temsil edilmesini öngörmektedir. Bunu sağlamak için de tüm devletlere nüfusundan bağımsız olarak baz sayıda sandalye verilmektedir. Ardından kalan sandalyeler nüfusa orantılı olarak dağıtılmaktadır. Bu sistem Türkiye'deki sisteme yaklaşımı açısından benzerlik göstermektedir. Avrupa Parlamentosu'nun bu ilkeyle üye devletin sahip olacağı azamî sandalye sayısını 96 ile sınırlaması da büyük ülkelerin yasamayı domine etmesini engellemekte, çoğunlukçu demokrasinin yerine daha dengeli bir güç paylaşımını teşvik etmektedir. Ancak demokrasinin adil temsil ilkesiyle de çelişen bu uygulama çoğunluğun iradesini zayıflattığı ve karar alma süreçlerini aksattığından ötürü de eleştirilmektedir. Brexit sonrası Avrupa Parlamentosu'nun 2024 için dağıttığı sandalyeler incelendiğinde 84 milyonu aşan nüfusuyla Almanya'nın sınırlama nedeniyle 96 sandalye ile temsil edileceği, 540 bin nüfuslu Malta'nın 6 temsilci bulunduracağı tespit edilmiştir. Bu iki ülkenin milletvekili başına düşen nüfusu kıyaslandığında yaklaşık 9 kat fark olduğu (880 bine karşılık 90 bin) görülmektedir.

5. Yöntem

Bu çalışma, Türkiye'deki seçim sistemini ve seçim çevrelerine milletvekili bölüşürme mekanizmasını analiz etmek için kapsamlı bir metodoloji benimsemektedir. Ana hedef, mevcut yöntemin bölüşüm adaletini değerlendirerek alternatif bölüşürme modelleri ile kıyaslamak ve Türkiye için uygun modeller önermektir. Hâlihazırda kullanılan bölüşüm yöntemine alternatif olarak belirlenen bölüşüm modelleri arasında daha önce bahsedilen Jefferson, Hamilton ve Webster metotları bulunmaktadır. Ancak literatürde belirtilen bu yöntemler Türkiye'ye uyarlanırken modifikasyona uğramaları gerekmiştir. Çünkü illerin nüfus yelpazesinin geniş olmasından ötürü bazı illere vekil ataması yapılmaması durumuyla karşılaşmamak adına bahse konu küçük illerde yöntem kuralları bu illere en az bir sandalye tahsis edilecek şekilde tasarlanacaktır.

Yöntemlerde yapılan bu ufak değişikliktan dolayı yöntem isimleri ‘Modified’ olarak belirtilmiştir.

Şekil 1. Modifiye Edilmiş Yöntemlerin Çalışma Süreçleri

‘Modified’ olarak nitelenen yöntemlerin çalışma şemaları Şekil 1’de gösterilmektedir. İlk aşamada kota yöntemi olan Hamilton basit şekilde nüfus-

sandalye oranı ile bölen değeri elde ederken, bölen yöntemleri olan Webster ve Jefferson tüm sandalyeleri bölüştürecek ve temsil edilmeyen çevre bırakmayacak şekilde bir bölen değeri elde etmeye çalışmaktadır. İkinci aşamada ise tüm yöntemler çevre nüfuslarını kendi bölen değerine bölerek kota değerlerini hesaplamaktadır. Ortak şekilde üçüncü aşama hesaplanan kota değerlerinin tam sayı kısımlarının çevrelere paylaştırılmasını içermektedir. Bu noktada yapılan değişiklik devreye girmekte ve söz konusu aşamada temsilci atanmayan çevrelere bir sandalye verilip ondalık kısımları sıfırlanmaktadır. Jefferson yöntemi bu aşamada tamamlanırken, Hamilton ve Webster yöntemleri kalan sandalyeleri dağıtmak için kendilerine has mekanizmaları işletmektedir. Bölen değeri başta belli olmayan Webster ve Jefferson için bu değer Webster'da Hamilton'a oldukça yakın, Jefferson'da ise Hamilton'dan küçük bir sayı olarak belirlenmektedir. Bu yöntemlerde tüm aşamalar tamamlandığında hala bölüştürülmeyen sandalye varsa veya fazla sandalye tahsisi yapıldıysa, tekrar süreç birinci aşamadan başlatılmalıdır.

Çalışma için gerekli veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) nüfus istatistikleri, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) kararları dikkate alınarak TÜİK ve YSK resmî web siteleri ile Resmî Gazete'den derlenmiştir. Bu veriler, yıllara göre toplam nüfus, illerin nüfusu ve seçim çevrelerinin büyüklükleri hakkında bilgiler içermektedir.

Araştırmada kullanılan ana analitik yöntem, seçim çevresi büyüklüğü belirlenme yöntemlerinin orantısızlığını ölçerek bunun 'tek kişi - tek oy - tek değer' ilkesiyle ne ölçüde bağdaştığını genelleştirilmiş entropi ölçütleriyle değerlendirmektir. Genelleştirilmiş entropi (GE) ölçütleri, eşitsizliği ölçmede kullanılan istatistiksel bir yöntem olup, genellikle dağılımın eşitlikten ne kadar sapma gösterdiğini gösteren bir değer hesaplamaktadır. Özellikle gelir eşitsizliği, siyasi temsil veya başka türdeki dağılımların analizinde kullanılmaktadır. Temelde, bir dağılımdaki her elemanın (örneğin, gelir, oy sayısı, temsilci sayısı gibi) toplam içindeki payı göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır. GE ölçütlerinin orantılı temsil ve siyasi bilimlerdeki uygulanabilirliği üzerine literatürde bazı çalışmalar bulunmaktadır. Theil (1969), bu ölçütleri ilk olarak gelir eşitsizliği ölçümü aracı olarak tanıttıktan hemen sonra siyasi bilimler literatürüne adapte etmiştir. Theil'in bu yenilikçi yaklaşımı, gelir eşitsizliğinin ölçülmesindeki etkinliğinin yanı sıra siyasi temsil eşitsizliklerinin değerlendirilmesinde de potansiyel taşıdığını göstermiştir. İlerleyen yıllarda, Cowell ve Kuga (1981), genelleştirilmiş entropi ölçütlerinin ekonomi dışındaki alanlarda, özellikle siyasi bilimlerde yanlış bölüştürme (malapportionment) endeksleri gibi uygulamalar için cazip olabileceğini öne sürmüşlerdir. Lauwers ve Puyenbroeck (2008) de aynı şekilde bu ölçütlerin bölüştürme analizlerinde oldukça faydalı olacağını belirtmiş ve çalışmalarında farazi bir örnekle bölen

(divisor) yöntemlerini mukayese edecek şekilde kullanmışlardır. Samuels ve Snyder (2001) çalışmalarında bölüştürmeyi ölçmek adına ‘MAL’ adını verdikleri Loosemore-Hanby endeksine benzer bir endeks belirlemişlerdir. Kamahara ve arkadaşları (2021) ise MaxMin ve MAL ölçütlerinin adil bölüştürmeyi yeterince açıklayamadıklarını ve GE ölçütünün bu noktada diğer ölçütlere üstünlük sağladığını ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla bu çalışmada da GE ölçütü kullanılacaktır.

Çalışmada kullanılacak olan ölçüt, illerin nüfuslarına ve yöntemlerin o illere atadığı sandalye sayılarına dayanarak ideal temsilci sayısının ne kadar sapma gösterdiğini ölçmektedir. Aşağıda kullanılacak parametreler tanımlı formülize edilmiştir:

- p_i : i ilinin nüfusu
- P : Toplam ülke nüfusu
- s_i : i iline atanan sandalye sayısı
- T : Parlamentodaki sandalye sayısı

Her il için ideal durumdaki sandalye sayısı olan q_i ilin popülasyonunun toplam popülasyona oranı ile toplam sandalye sayısının çarpımı ile hesaplanmaktadır:

$$q_i = \frac{p_i}{P} \times T$$

Yukarıda verilen parametrelere dayanarak ideal dağılımdan sapmayı ölçecek olan genelleştirilmiş entropi formülü de şu şekilde elde edilmektedir:

$$GE = \sum_{i=1}^n \left(\frac{p_i}{P} \right) \ln \left(\frac{\frac{s_i}{T}}{\frac{p_i}{P}} \right)$$

Burada $\frac{p_i}{P}$ i ilinin nüfusunun ülke nüfusuna oranını, $\frac{s_i}{T}$ ise aynı iline atanan sandalye sayısının toplam sandalyeye oranını göstermektedir. Bu formül, her ilin temsilci sayısının nüfusuna kıyasla ne kadar adil olduğunu doğal logaritmik bir ölçek üzerinde değerlendirmektedir. İdeal durumda $\frac{p_i}{P}$ ve $\frac{s_i}{T}$ değerleri birbirine eşit olacağından logaritma değeri sıfır olacak ve GE değeri de sıfıra eşit olacaktır. Bölüştürmede adaletten uzaklaştıkça ise daha yüksek GE değerleri oluşacaktır.

Mevcut ve alternatif dağıtım yöntemlerinin etkilerini karşılaştırmak için, araştırmada modelleme teknikleri kullanılmıştır. Bu modeller, seçim çevrelerine potansiyel milletvekili bölüşümelerini simüle etmek için tasarlanmıştır.

Modelleme, seçim çevresi büyüklüğünün değişikliklerinin, optimum noktadan sapma seviyelerini görselleştirmek için de kullanılmıştır. Söz konusu simülasyon için 2002 yılından beri yapılan son beş³ genel seçim yılı (2002-2007, 2011, 2015, 2018, 2023) için il bazlı nüfus verileri dikkate alınmış olup, mevcut yöntemle birlikte alternatif üç yönteme yer verilmiştir.

Elde edilen bulgular, çevrelere dağıtılan milletvekili miktarlarının temsilde adalet üzerindeki etkilerini değerlendirmek üzere GE ölçütleri ile analiz edilmiştir. Bu analizler, Türkiye'deki mevcut seçim sistemini ve önerilen alternatif modelleri, demokratik temsil açısından kapsamlı bir şekilde karşılaştırmaktadır.

6. Bulgular

Bu çalışmada, Türkiye’de 2000’li yıllarda genel seçim yapılan yıllar için daha önce zikredilen dört yöntemi kullanarak illerin milletvekili dağılımları hesaplanmıştır. Analiz, her bir yöntemin Türkiye'nin il başına düşen ideal milletvekili sayısından sapmalarını GE ölçütleriyle kıyaslanarak değerlendirmiştir.

Analiz sonuçları, farklı dağıtım yöntemlerinin önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Örneğin, YSK olarak isimlendirilen mevcut yöntemle hesaplanan bölüşüm, büyük nüfuslu illerde daha az milletvekili atanmasına yol açarken, Modified Hamilton (MHam) ve Modified Webster (MWeb) yöntemleri daha orantılı sonuçlar vermiştir.

Tablo 5. İllere Göre Milletvekili Başına Düşen Nüfus Bazlı Yöntemlerin Karşılaştırmalı Analizi

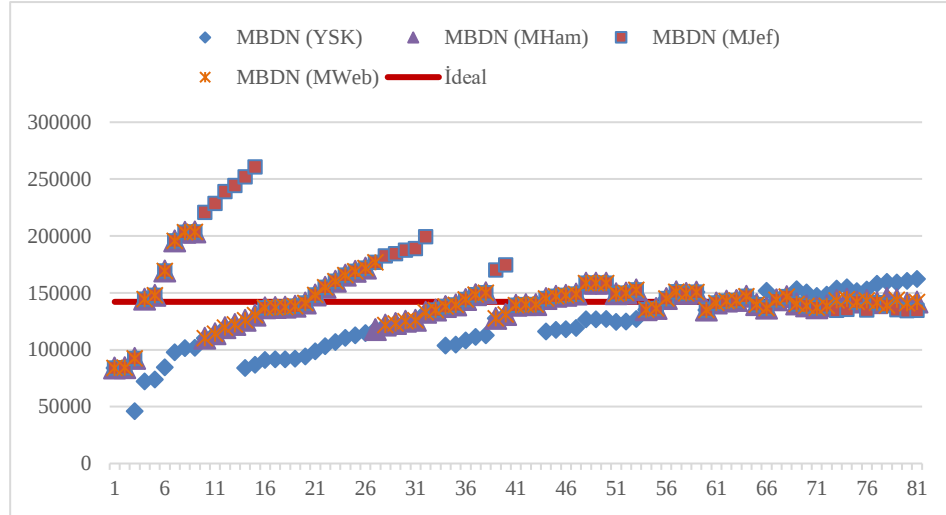
Yıl	İdeal MBDN	Parametreler*	YSK	Mod. Hamilton	Mod. Jefferson	Mod. Webster
2002-2007	123.280	OMBDN	110.082	124.689	133.647	124.061
		GE	0,1087	0,0347	0,0585	0,0361
2011	134.042	OMBDN	117.144	135.973	147.078	132.939
		GE	0,1156	0,0425	0,0716	0,0435

3 Bu süre zarfında yedi genel seçim olmasına karşın 2007 yılı seçimlerinde 2000 yılında yapılan nüfus sayımı dikkate alındığından 2002 ile aynı sonucu vermekte olduğundan, 2015 yılında yapılan iki seçim için de aynı nüfus verileri kullanıldığından veriler beş kategoriye ayrılmıştır.

2015	139.396	OMBDN	121.229	139.960	153.612	140.562
		GE	0,1202	0,0396	0,0698	0,0397
2018	134.684	OMBDN	117.566	135.619	150.905	135.619
		GE	0,1104	0,0350	0,0713	0,0350
2023	142.133	OMBDN	123.417	141.944	155.865	142.594
		GE	0,1155	0,0332	0,0623	0,0334
* OMBDN: Ortalama Milletvekili Başına Düşen Nüfus, GE: Genelleştirilmiş Entropi Değeri						

Her yöntemin OMBDN ve GE değerleri incelendiğinde, MHam ve MWeb yöntemlerinin ideale en yakın şekilde en düşük sapma değerlerini veren yöntemler olduğu tespit edilmiştir. Bu iki yöntem 2018 yılında aynı sonucu verirken, MHam diğer tüm yıllarda az farkla bir adım öne çıkmaktadır. Bu sonuçlar bu iki yöntemin nüfusa göre daha tutarlı ve orantılı milletvekili dağılımı sunduğunu göstermektedir. Büyük çevrelere avantaj sağlayan MJef ise nispeten yüksek GE değerleri elde etmiş, illerin Milletvekili başına düşen nüfus bağlamında çok geniş bir yelpazeye yayılması neden olmuştur. Mevcut yöntem olan YSK için elde edilen GE değerleri, her simülasyonda en yüksek sapma değerleri olmuştur.

Grafik 2. 2023 Yılı İçin Farklı Yöntemlere Göre İllerin Milletvekili Başına Düşen Nüfus Miktarı

* Yatay ekseninde 81 il artan nüfusa göre sıralanmıştır.

Yöntemlerin sağladığı avantajları Grafik 2 kapsamında değerlendirip genel çerçevede çizmek gerekirse, MJef yönteminin büyük illere, YSK yönteminin de küçük illere avantaj sağladığı söylenebilir. MHam ve MWeb ise daha dengeli ve adil sonuçlar vermektedir.

Şekil 2. Yöntemlerin İllere Verdiği Avantaj Sıralaması

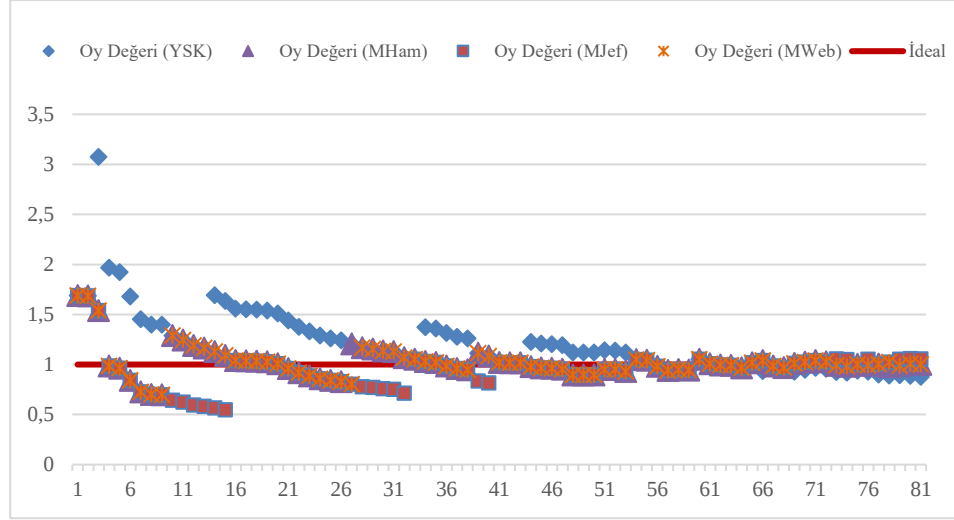

Bulguları 2023 yılı için il bazında oy değeri olarak değerlendiren sonuçlar Tablo 6’da özetlenmiş ve Grafik 3’te gösterilmiştir. Buna göre tüm seçim çevrelerinde seçmenlerin oy değer farklarını en minimize eden yöntemlerin yine MHam ve MWeb olduğu ortaya konmuştur. Mevcut yöntemin ‘tek kişi-tek oy-tek değer’ ilkesine en uzak şekilde sapmalara yol açtığı iller arasındaki oy değer farklarından da anlaşılabilmektedir. İdeal durumda oy değerinin bir olduğu göz önüne alındığında YSK yönteminde minimum oy değeri 0,88 gerçekleşirken maksimum oy değeri ise üç katından fazla bir değer olan 3,07’ye ulaşmaktadır. İller arası oluşan bu fark, MHam ve MWeb yöntemlerinde oldukça daralarak 0,70-1,69 bandına gerilemektedir.

Tablo 6. 2023 Seçimlerinin Farklı Bölüşürme Yöntemleri ile Oy Değeri İstatistikleri

Seçim Yılı	Parametreler	YSK	MHam	MJef	MWeb
2023	Ort. Oy Değeri	1,21	1,02	0,95	1,02
	Min. Oy Değeri	0,88	0,70	0,55	0,70
	Maks. Oy Değeri	3,07	1,69	1,69	1,69
	SS	0,326	0,159	0,190	0,176
	DK	26,9%	15,5%	20,0%	15,6%

Nüfusun illere göre artan şekilde yatay ekseninde verildiği Grafik 3’te de YSK’nın nüfusu az olan illerde yüksek oy değerine, bilakis MJef’in de düşük oy değerine neden olduğu görülebilmektedir. İdeal tek (1) oy değeri etrafında daha az dalgalı hareket eden yöntemler ise MHam ve MWeb yöntemleri olmuştur.

Grafik 3. 2023 Yılı İçin Farklı Yöntemlere Göre İllerdeki* Oy Değeri Dağılımı

* Yatay eksen 81 il artan nüfusa göre sıralanmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular, ‘tek kişi, tek oy, tek değer’ ilkesine en uyumlu sonuçları veren yöntemlerin MHam ve MWeb olduğunu göstermektedir. Bu yöntemler, büyük ve küçük nüfuslu iller arasındaki temsil dengesini en iyi şekilde sağlamaktadır. Büyük illerde (örneğin, İstanbul, Ankara, İzmir) ve küçük illerde (örneğin, Bayburt, Tunceli, Ardahan) milletvekili başına düşen nüfus mukayese edildiğinde temsil farkının minimize edildiği ve aynı zamanda illerin ortalamasının ideal noktaya en yakın olduğu metotlar, yine MHam ve MWeb olmuştur.

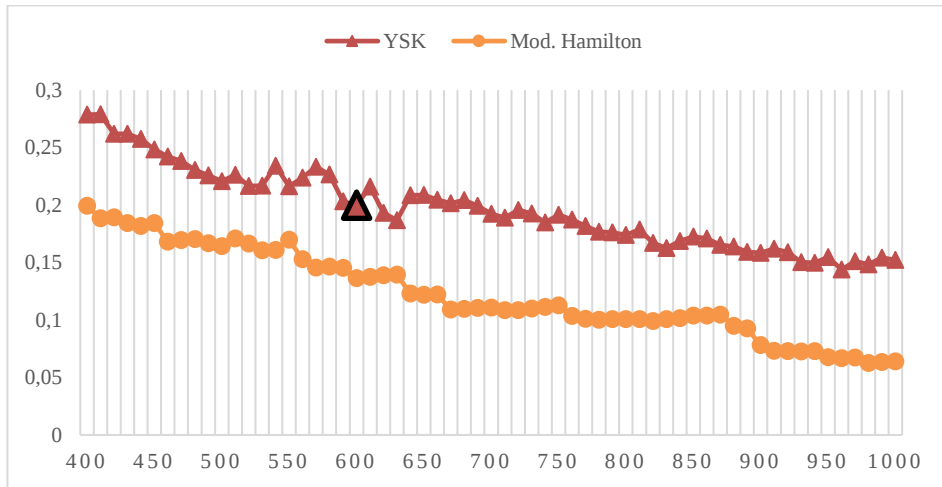
2023 yılı seçimleri bazında örnek vermek gerekirse mevcut sistemde İstanbul 98 milletvekiline sahip olup eksik temsil edilmektedir. MHam ve MWeb yöntemleri İstanbul için 112 sayısını önerirken MJef büyük illere sağladığı avantaj gereği 118 gibi bir sayı tespit etmektedir. MHam ve MWeb yöntemleri ise birbirine oldukça yakın sonuçlar vermiş olup 81 ilin yalnızca ikisinde birer sandalye farklı bölüşüm planlamaktadır.

Sonuç bölümüne geçilmeden evvel birbirine yakın sonuçlar veren MHam ve MWeb yöntemlerini de mukayese etmek yerinde olacaktır. Kota yöntemlerinin bazı paradokslara maruz kalması MHam yöntemini bir miktar dezavantajlı kılsa da, basitliği, anlaşılabilirliği ve yasaya adaptasyonu dikkate alındığında MHam yöntemi MWeb’e nazaran daha işlevsel olmaktadır.

7. Parlamento Büyüklüğü

Bu çalışma alternatif bölüşürme yöntemlerinin mevcut metotla kıyaslanmasını 2000’li yıllarda yapılan genel seçimler ve mevcut parlamento büyüklüğü çerçevesinde incelemiştir. 2018 seçimleri öncesinde parlamentoya yapılan 50 sandalyelik ilave bölüşüm adaletsizliğini bir miktar azaltmakta yardımcı olmuştur. Ancak en adil ve yalın olduğu için önerilen MHam metodunun 2022 yılı nüfus verileri dikkate alınarak mukayesesinin geleceğe ışık tutacağı düşünülmektedir. Buna göre parlamentodaki sandalye sayılarının 400’den 1000’e kadar onar şekilde ilerlediği 61 durum için iki yöntemin değişim katsayısı değerlerine Grafik 4’te yer verilmiştir. Artan sandalye sayısının doğal şekilde her iki yöntem için de sarmayı azaltan bir etkisi olduğu açıkça görülmektedir. Ancak her durumda MHam yönteminin mevcut yöntemden çok daha düşük katsayı değerleri elde ettiği, MHam yönteminin 600 sandalyede ulaştığı ‘bölüşüm adaleti’ seviyesine YSK metodunun 1000 sandalyede dahi ulaşamadığı diğer göze çarpan hususlar olmuştur.

Grafik 4. Farklı Parlamento Büyüklüklerinde YSK ve MHam Yöntemlerinin Değişim Katsayısı Değerleri (2022 Yılı Nüfus Verileri ile)

Sonuç ve Öneriler

Her ülkenin kendi koşullarına ve ihtiyaçlarına uygun bir sistem geliştirmesi önemli olduğundan siyasi, sosyal ve hukukî miras da dikkate alınarak sistem tasarımı yapılmalıdır. Türkiye’de küçük nüfuslu illerin tarıma

bağlı ekonomisi, eğitim seviyesi, düşük gelişmişlik seviyesi dikkate alındığında bu illerin siyaseten avantajlı hale getirilmesi gelenekselci yapıların güçlenmesine ve siyasi partilerin zayıflamasına neden olarak demokratik süreçler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Diğer taraftan sanayileşmiş büyük illerin ülkenin lokomotif olduğu düşünülünce, bu illerin eksik temsil edilmesi kalkınma açısından dezavantaj yarattığı söylenebilir (Van Assche ve Hornidge, 2023: 65).

Türkiye’de 30 yıldır uygulanan mevcut bölüşüm mekanizması yerine MHam ve MWeb benzeri yöntemlerin uygulanması Türkiye gibi iller arası nüfus farkı yüksek bir ülke için oldukça elzemdir. Çevre nüfuslarının birbirine yakın olduğunda bölüştürme yönteminin önemini yitirdiği düşünülürse Türkiye için yöntem tercihi iller arası temsil adaletini sağlamak açısından daha fazla önem kazanmaktadır. Her ne kadar benzer sonuçlar taşısa da MHam’ın da mensubu olduğu kota yöntemlerinin çalışmada sözü edilen paradokslara üstünlük kuramaması, MWeb yöntemini bir adım öne taşımaktadır. Ancak basitlik ve anlaşılabilirlik dikkate alındığında da MHam yönteminin Seçim Kanunu’na adaptasyonu oldukça uygun olacaktır. Hatta mevcut Milletvekili Seçimi Kanunu’ndaki maddenin yalnızca bir fıkrasının değişimiyle MHam metodu mümkün olabileceğinden yasa koyucuya ekstra bir maliyet yüklemeyecektir. Maliyetin aksine yöntemlerin farklı çevrelerdeki seçmenler arasında daha adil bir temsil imkânı sağlayacağı, demokrasinin yapıtaşlarından biri sayılabilecek ‘tek kişi-tek oy-tek değer’ ilkesine daha fazla hizmet edeceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın kapsamı gereği, alternatif yöntemler mevcut seçim çevresi büyüklükleri ve sandalye sayısı sabit alınarak incelenmiştir. Milletvekili başına düşen nüfusun 40 binden 140 bine çıktığı düşünüldüğünde, parlamento yapısının güncellenmesi, seçim çevrelerinin yeniden oluşturulması önerileri de Türkiye’nin demokrasisi için çok faydalı olabilir. Ancak bunlar başka çalışmaların konusu olacaktır.

Kaynakça

- Balinski, Michel L. ve H. Peyton Young (2010), *Fair Representation: Meeting The Ideal of One Man, One Vote* (Washington: Brookings Institution Press).
- Biró, Péter, László Á Kóczy ve Balázs Sziklai (2015), “Fair Apportionment in the View of the Venice Commission’s Recommendation”, *Mathematical Social Sciences*, 77: 32-41.
- Coulter, Philip B. (1989), *Measuring Inequality: A Methodological Handbook* (New York: Westview Press).
- Cowell, Frank A. ve Kiyoshi Kuga (1981), “Inequality Measurement: An Axiomatic Approach”, *European Economic Review*, 15 (3): 287-305.

- Duverger, Maurice (1954), *Political Parties: Their Organization and Activities in the Modern State* (Yorkshire: Methuen)
- Göksel, Türkmen ve Yetkin Çınar (2011), *Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri* (Ankara: TEPAV Yayınları).
- Kamahara, Yuta, Junichiro Wada ve Yuko Kasuya (2021), "Malapportionment in Space and Time: Decompose It!", *Electoral Studies*, 71, 102301.
- Kubiak, Wieslaw (2008), *Proportional Optimization and Fairness* (New York: Springer Science+Business Media).
- Lauwers, Luc ve Tom Van Puyenbroeck (2008), "Minimally Disproportional Representation: Generalized Entropy and Stolarsky Mean-Divisor Methods of Apportionment", *SSRN Working Papers*, 2008/24.
- Lijphart, Arend (1997), "The Difficult Science of Electoral Systems: A Commentary on the Critique by Alberto Penadés", *Electoral Studies*, 16 (1): 73-77.
- Lijphart, Arend (1999), *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries* (New Haven: Yale University Press).
- Monroe, Burt L. (1994), "Disproportionality and Malapportionment: Measuring Electoral Inequity", *Electoral Studies*, 13 (2): 132-149.
- Olgun, Kenan (2011), "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27 (79): 1-36.
- Powell, G. Bingham ve G. Bingham Powell Jr. (2000), *Elections As Instruments of Democracy: Majoritarian and Proportional Visions* (New Haven: Yale University Press).
- Pukelsheim, Friedrich (2017), *Proportional Representation* (New York: Springer).
- Reynolds, Andrew (2005), "Reserved Seats in National Legislatures: A Research Note", *Legislative Studies Quarterly*, 30 (2): 301-310.
- Reynolds, Andrew, Ben Reilly ve Andrew Ellis (2008), *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook* (Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance).
- Samuels, David ve Richard Snyder (2001), "The Value of A Vote: Malapportionment in Comparative Perspective", *British Journal of Political Science*, 31 (4): 651-671.
- Sartori, Giovanni (2005), *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (Colchester: ECPR Press).
- Schuster, Karsten, Friedrich Pukelsheim, Mathias Drton ve Norman R. Draper (2003), "Seat Biases of Apportionment Methods for Proportional Representation", *Electoral Studies*, 22 (4): 651-676.
- Taagepera, Rein ve Matthew S. Shugart (1989), "Designing Electoral Systems", *Electoral Studies*, 8 (1): 49-58.
- Theil, Henri (1969), "The Desired Political Entropy", *The American Political Science Review*, 63: 521-525.
- Van Assche, Kristof ve Anna-Katharina Hornidge (2023), *Rural Development: Knowledge and Expertise in Governance* (Wageningen: Wageningen Publishers).